

ШЕЈХ МУХАМЕД УЖИЧАНИН

Шејх (шеих) је реч арапског порекла, која је првобитно означавала старешину племена, да би се у османском добу, међу више њених значења, усталило и оно које означава старешину дервишке текије. Ко је тачно био шејх по којем је названа ужичка џамија порушена 1876. године, можда ће заувек остати отворено питање. Но, прича о Шеховој џамији води нас до једне од свакако најзначајнијих личности које су се родиле и живеле у Ужицу.

У Ужицу 1746. избија буна муслиманске и хришћанске раје, обе погођене незакоњем и насиљем које су спроводиле локалне власти, а под патронатом београдског везира Сејид-Мехмед паше. Стожер побуне је био Шејх Мухамед, дервиш халветијског реда, прослављен по својим проповедима у џамији. Након што је Шејх Мухамед оклеветан на Порти, београдски паша му налаже да напусти Ужице и да се са породицом и присталицама исели за Босну.

Следи одговор Шејха Мухамеда, априла 1748. године:
БОЈ СЕ ВЕЛИКОГ БОГА И ЊЕГОВ ТЕШКЕ КАЗНЕ! (...) НАСИЉА НЕ ТРПИ НИ БОГ НИ ЊЕГОВ ПОСЛАНИК, НИ НАШ ЦАР. АКО БИХ ЈА ПОВЛАЂИВАО ТВОМ НАСИЉУ СВОЈИМ ОСТАНКОМ ОВДЈЕ И ПОКОРИО СЕ ТВОМЕ КРИВОТВОРЕНОМ ФЕРМАНУ, КОЈИ СТЕ САЧИНИЛИ ДА БИ МОГЛИ ЛАКШЕ НАРОДУ НАСИЉЕ И НЕРЕД ПРАВИТИ, ИЛИ СЕ НЕКУД ПРЕСЕЛИО, УЧИНИО БИХ ИЗДАЈУ ПРЕМА БОГУ, ЊЕГОВОМ ПОСЛАНИКУ И НАШЕМ ЦАРУ, КАО ШТО ВИ УПРАВЉАТЕ ПО ЂЕИФУ ИЛИ ИЗ НЕЗНАЊА (...)

У Ужицу је након тога дошло до оружаног обрачуна између војске и Шејхових присталица, чије су куће, као и кућа Шејха Мухамеда, запаљене. Шејх је пред потером напустио Ужице и стигао до села Балотићи, на путу од Рожаја ка Призрену, где се крио до јесени 1750. године, када су га војници пећког паше Махмудбеговића пронашли и погубили. Глава Шејха Мухамеда је однета пећком паши, а тело покопано на месту погубљења. Касније су тело и глава састављени у Горњој џамији (данас џамија Султана Мурата II) у Рожајама. Над тим гробом је Хуршид-паша 1854. године подигао турбе (касније замењено новим), док је једно начињено у Пећи, наводно на месту где се, по предању, шејхова глава насмејала паши Махмудбеговићу, коме је донета после погубљења.

По предању, у пролеће 1748. године јаничари су из Беле цркве у Карану узели крст, мантију и црквене књиге, и то сакрили у турбе крај џамије у којој је шејх био имам, како би Шејха оклеветали и као неверника. Кад је у Балотићима Шејх ухваћен, пушка није хтела да га упуца, нити сабља да посече, те су му људи пећког паше раоником на камену одсекли главу. Шејхово тело је укопано на месту страдања, где је никла ружа која неуморно цвета и дивно мирише, што је, народ сматра, доказ Алахове наклоности и невине жртве Шејха Мухамеда. Прича се и да се та ружа не да пресадити, као и да је један хоџа из породице Имамовић из Рожаја, после претсказујућег сна, предвођен белим псом, кренуо у Пећ да украде главу Шејха Мухамеда, те ју је он донео у Рожаје.

Дрвено турбе које су мештани Балотића подигли на месту где је Шејх посечен, давно је изгорело, а на његовом месту подигнуто је ново. Остаци свећа попаљених на месту на погубљења Шејха Мухамеда у Балотићима указују на трагове криптохришћанства међу народом рожајског краја.

О данас заборављеном Шејху Мухамеду, којег је хришћанска раја сматрала својим заштитником, Миладин Радовић је записао: *У Ужицу је онда био неки шејх, ваљда турски духовник (...) много побожан и није никад нападо на Србе, те су зато неки Турци рчини омрзли на Шеиха (...) Тај је шеик одобрно Србима да начине себи мало цркве ће ће се Богу молити, и још неке олакшице, те су зато неки Турци, кои су рчини, омрзли на шеика. Тада је по свои прилици подигнута црква Светог Марка на Вароши.*

Стара ужичка црква Св. Марка на Царини је, по свему судећи, првобитно подигнута 1721. године, те би ова изјава можда могла бити тачна.

Место погубљена Шејха Мухамеда у Белотићима

Гроб Шејха Мухамеда у турбету у џамији Султана Мурата II у Рожајама, са нишанима из 1854. године.

Турбе подигнуто на месту погубљења Шејха Мухамеда у Белотићима

ДЕРВИШИ СУ БИЛИ СЛЕДБЕНИЦИ НЕОРТОДОКСНИХ ВИДОВА ИСЛАМА, А ЊИХОВА УЧЕЊА ПРОЖЕТА МИСТИЦИЗМОМ, ФОРМИРАНА СУ ПОД УТИЦАЈЕМ АНАДОЛСКЕ ПЛЕМЕНСКЕ ЕТИКЕ И ШАМАНИСТИЧКИХ ВЕРОВАЊА. СВОЈЕ ОБРЕДЕ ОБАВЉАЛИ СУ У ТЕКИЈАМА. У УЖИЦУ ЈЕ У ОСМАНСКО ДОБА ЗАБЕЛЕЖЕНО ДЕЛОВАЊЕ ХАЛВЕТИЈСКОГ И БЕКТИЈАШКОГ ТАРИКАТА. (РЕДА). ЕВЛИЈА ЧЕЛЕБИЈА ТВРДИ ДА ЈЕ У УЖИЦУ ЗАТЕКАО ДЕСЕТ АБАСОВАЧКИХ (ХАЛВЕТИЈСКИХ) ТЕКИЈА, ТЕ ДА ЈЕ НАЈЗНАЧАЈНИЈА ХАСАН-ЕФЕНДИЈИНА, „ГОРЕ ПОД ГРАДОМ“.

ЗА БАЛКАНСКЕ КРАЈЕВЕ ПОСЕБНО ЈЕ ЗНАЧАЈАН БЕКТАШИЈСКИ ТАРИКАТ (РЕД), КОЈИ ЈЕ ТРПЕЉИВ ПРЕМА СВИМ ВЕРАМА. БЕКТАШИЈЕ СУ ДОЗВОЉАВАЛЕ И ИСПИЈАЊЕ ВИНА, А У ЊИХОВОМ ОКРУЖЕЊУ ЖЕНЕ СУ СЕ У ЈАВНОСТИ ПОЈАВЉИВАЛЕ БЕЗ ФЕРЕЦЕ И У ДРУШТВУ СЕ МЕШАЛЕ С МУШКАРЦИМА. ЊИХОВИ ШЕЈХОВИ ПРИДОБИЛИ СУ МНОГЕ БАЛКАНСКЕ ХРИШЋАНЕ ЗА СВОЈУ СЕКТУ, КОЈА ИМ СЕ НИЈЕ ЧИНИЛА МНОГО ДРУКЧИЈОМ ОД ЊИХОВЕ СТАРЕ ВЕРЕ.